

Jærsøte

Gentianella amarella ssp. *septentrionalis*

Rødlistet art

faktaark

Jærsøte har en svært begrenset, sørvestlig utbredelse i Norge med sju dokumenterte forekomster i Rogaland fra Jæren til Karmøy. Planten er knyttet til slåttemark og sesongfuktige etablerte sanddyner. Den er utsatt for oppdyrking, gjengroing og nedplanting av tidligere sanddyner og beiteområder.

Status

Kategori sterkt truet (EN) i Norsk rødliste for arter 2010.

Utbredelse av jærsøte.

Kjennetegn

Jærsøte er en rase av arten bittersøte i bakkelseslekta i søterotfamilien. Karakteristisk for de fleste artene i slekta er at de mangler små kronfliker mellom de store (typisk for storsøteslekta) og at de har frynser i svelget på krona (typisk for fjørsøteslekta). Bakkelseslekta har krone med et opprett, nokså smalt, sammenvokst kronrør og opprette eller sprikende kronfliker. I Norge har vi fire arter i slekta: bittersøte, bleiksøte, bakkessøte og smalsøte. Bittersøte er toårig, har en viss bladrosett ved basis av stengelen når den blomstrer, og begertennene er om lag like lange og breie. Bittersøte deles inn i to underarter: jærsøte og engbittersøte. Engbittersøte er nokså vanlig i Norge, men mangler sørvest for ei grense fra Grenland gjennom øvre Telemark og Finseområder til Sunnmøre. Den har en rød fiolett krone med fem sprikende kronfliker, krona er en sjelden gang kvit. Jærsøte forekommer bare i sørvest, godt atskilt fra engbittersøte, og har gul kvit eller blekfiolett krone med fire til fem opprette kronfliker. Underartene har noe ulik økologi. Engbittersøte er knyttet til berg, tørrbakker, slåtteenng og vegkanter på kalkrik grunn mens jærsøte i hovedsak er knyttet til fuktige sanddyne-enger, ofte på tidligere slåttemark. Jærsøte kan forveksles med smalsøte, en art som er nært beslektet med bittersøte. Smalsøte er en ettårig plante med rød fiolett, oftest firetallig krone. Begeret hos smalsøte har fliker som er ulik lange mens de er jevnlange hos bittersøtene. Stengelen hos smalsøte har få ledd, og det øverste leddet er alltid lengst.

Utbredelse

Jærsøte er en nordatlantisk plante som relativt nylig er påvist i Norge, der den har en sørvestlig utbredelse og kun er dokumentert fra Rogaland. Den omfatter de sørvestnorske populasjonene som tidligere har vært ført til bittersøte, men

som er geografisk godt skilt fra populasjonene av engbittersøte. Ellers er rasen kjent fra De britiske øyer og Island.

Biologi

Jærsøte er oftest rikt grenet og med tallrike blomster. Den setter store mengder frø. Frøene er uten noen spesiell spredningstilpasning, men spres trolig passivt nær planten og med vind. Spredningen er trolig effektiv i åpent terreng, men vil hindres eller stoppe opp ved tilplanting for le eller ved gjengroing med mer høgvokste planter. Jærsøte er i hovedsak knyttet til sanddynemark av typen etablert dyne og dynetrau, men den forekommer også i kystlynghei av typen kalkkysthei. Etablerte dyner er mindre tørkeutsatt enn mer ustabile dyner på grunn av innblanding av organisk materiale i sanda i jordsmonnet. Planten er avhengig av regelmessig frøsetting for å opprettholde populasjonen. Det er uvisst om den har frøbank, men frøbank er ikke vanlig hos sanddyneplanter. Den har ingen vegetativ forering.

Jærsøte

Bestandsstatus

Jærsøte vurderes som sterkt truet (EN) på grunn av meget liten og geografisk begrenset norsk populasjon og forringelse av naturtypen den er knyttet til. Den er hovedsakelig funnet i beitemark og tidligere slåttemark på etablerte sanddyner. Totalt er den funnet på sju lokaliteter i Rogaland i Hå, Klepp, Sola, Rennesøy og Karmøy, hvorav fire er dokumentert også etter 1990. Den er ettersøkt uten hell på et par av de tidligere kjente lokalitetene. Populasjonsutviklingen er ikke kjent, men tilstanden for planter knyttet til kystnært slåttemark/beitelandskap er generelt dårlig i Norge. Arten er også kortlevd (toårig) og dermed svært sårbar for endringer. Trusler er opphør av beite, oppdyrking, tilplanting for å hindre sandflukt, og le-tilplanting av fremmedarten buskfuru, ekspansjon av fremmedarten rynkerose, motorisert ferdsel, og slitasje ved badegjester.

Referanser

Bredesen, B. 2005. Inni granskauen: Jærstrendene landskapsvernområde ødelegges av introduserte problemarter! *Blyttia* 63: 116–118.

Fremstad, E. & Moen, A. (red.). *Truete vegetasjonstyper i Norge. Rapport botanisk serie 2001-4*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet Vitenskapsmuseet, Trondheim. 231 s.

Hultén, E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants north of the tropic of cancer. I-III*. Koeltz Scientific Books, Königstein. 1172 s.

Kålås, J.A., Viken, Å., Henriksen, S. & Skjelseth, S. (red.) 2010. *Norsk Rødliste for arter 2010*. Artsdatabanken, Norge.

Lid, J. & Lid, D. T. 2005. *Norsk flora, 7. utgåve ved Reidar Elven*. Det norske samlaget, Oslo. 1230 s.